

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 8, Sayı: 2, 2024, ss. 189-202/ Volume: 8, Issue: 2, 2024, pp. 189-202

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/apjir>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

İSLÂM CEZA HUKUKUNDA KARÎNELER

Bedri ASLAN

Doç. Dr., Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Batman
Assoc. Prof. Dr. Batman University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic Law, Batman/Türkiye

bedri.aslan@batman.edu.tr

orcid.org/0000-0002-4029-6809

ror.org/051tsqh55

Öz

İslam hukukunun temel konulardan biri de ceza ve muhakeme usulü hukukudur. Bu hukukun amacı fert ve topluma zarar vermeden suçluyu tespit edip ona ceza, suç işlemeye meyilli kişileri suçlardan caydırmak için uygun hükümler vaz emektir. Suçluyu tespit etmek ve ona münasip cezayı vermek ise ancak şer'î delillerin ışığında mümkündür. En güçlü deliller ise nasta beyan edilenlerdir. Bunların başında şahit, ikrar, yemin ve yazı gelmektedir. Bahsedilen deliller, naslarla sabit olduğu için değiştirilemez ve haklarında içtihat yapılamaz. Sözü edilen deliller bulunmadığı takdirde hâkim, içtihadı başvurmak suretiyle diğer ispat vasıtalarını suçluyu tespi edip uygun ceza verme yetisine sahiptir. İctihatla tespit edilen yardımcı vasıtaların başında karîneler gelir. Karîneler de kendi içerisinde kat'î, zannî ve zayıf olmak üzere üçlü taksime tabi tutulmuştur. Her ne kadar suçluların tespiti hakkında karînelere başvurmak hususunda âlimler arasında ihtilaf bulunmasa da karînelerin kullanılacağı meseleler hakkında ihtilaf mevcuttur. Bu çalışmada karînelerin kısımları ve konuyla ilgili mezhepler arasındaki ihtilaf ele alınmıştır. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî fakihlerden oluşan cumhur genel olarak hadlerde karînelere amel etmeyi caiz görmeyen hadlerin dışında kalan diğer meselelerde bunlara itibar ettikleri, Malikîler ise hem hadler hem de diğer hükümlerde karînelere delil olarak kullandıkları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, İspat, Ceza, Delil, Karîne.

PRESUMPTIONS IN ISLAMIC PENAL LAW

Abstract

One of the fundamental subjects of Islamic law is criminal and procedural law. The purpose of this law is to identify and punish the criminal without harming the individual and society, and to make appropriate provisions to deter people who are inclined to commit crimes. Identifying the offender and giving him the appropriate punishment is only possible in the light of sharia evidence. The strongest evidence is that which is stated in the nafs. These include witnesses, testimony, oaths and writing. These evidences cannot be changed and jurisprudence cannot be made about them, as they are fixed by the evidence. In the absence of the aforementioned evidence, the judge has the power to use other means of proof to determine the guilty party and impose an appropriate punishment by resorting to jurisprudence. Among the auxiliary means determined

Geliş Tarihi: 24.04.2024

Doi: doi.org/10.52115/apjir.1472892

Kabul Tarihi: 02.08.2024

by jurisprudence are presumptions. The presumptions are divided into three categories: absolute, presumptive and weak. Although there is no disagreement among the scholars about the use of presumptions in the identification of criminals, there is a disagreement about the issues in which presumptions are to be used. In this study, the parts of the presumptions and the dispute between the sects on the subject are discussed. It is concluded that the republic consisting of Hanafi, Shafi'i and Hanbali jurists generally do not consider it permissible to use presumptions in hadiths, but they rely on them in other matters other than hadiths, while Malikis use presumptions as evidence in both hadiths and other rulings.

Keywords: Islamic Law, Proof, Punishment, Evidence, Presumption.

Atıf / Cite as: Aslan, Bedri. "İslâm Ceza Hukukunda Karîneler". *Apjir* 8/2 (Ağustos 2024), 189-202.

Giriş

Hasımlar arasında adaletle hükmetmek Yüce Allah'ın emridir. "Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayasızlığı, fenalığı ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor"¹ mealindeki ayet buna açıkça delalet etmektedir. Herkesin hakkını tam olarak vermek sünnetin de üzerinde durduğu mühim bir meseledir.² Bilindiği üzere nasta geçen ispat delilleri ikrar, şahit, yemin ve yazıdan oluşmaktadır. Genel olarak bunların hakkında içtihat etmek veya bunları reddetmek mümkün değildir. Bunların dışında bir de yardımcı vasıtalar mevcuttur. Bunlara da karîneler denilmektedir. Hakkın kayıp olmaması için İslam ceza hukukunda da karîneler değerlendirilmiştir. Zira hak sahibi bazı durumlarda davasını şer'î delillerle ispat etmekten aciz olabilir. Bu durumda karîneler devreye girer. Her ne kadar bazı âlimler karînelerle hükmetmenin caiz olmadığını öne sürmüşlerse de âlimlerin kahir ekseriyeti karînelerle amel etmiştir. İspat hususunda karînelere başvurmak çağımıza has bir uygulama değildir. İslam ceza hukukunu araştırdığımızda ise her asırda karînelere başvurulduğunu ve bu konuda bazı çalışmaların olduğunu biliyoruz. Nitekim konuyla ilgili hem Türkiye'de hem Arap ülkelerinde bazı çalışmalar mevcuttur. Türkiye'de Cemal Öztürk'ün yazdığı "Ceza Muhakemesi Hukukunda İz Bilimi"³ adındaki çalışma iz biliminden bahsetmektedir. Yine M. Fatih Turan'ın ele aldığı "İslam Muhakeme Hukukunda İz Bilimi (Kriminalistik) ve Adli Tıp Çalışmalarını Anımsatan Bazı Uygulamalar"⁴ adlı makale de iz biliminden bahsetmektedir. Davut Yaylalı'nın yazdığı "İslam hukukunda Karinler" adlı makalede ise birkaç örnek üzerinden meseleyi ele almıştır. Klasik fıkıh kitaplarında bu konu detaylı bir şekilde ele alınmışsa da Konu fıkıh kitaplarında dağınık olarak verilmiştir. Ayrıca mezheplerin karinelerle ilgili görüşlerini bir arada bulmak da zordur. Dolayısıyla bu çalışmada bahseilen konu toplu olarak ve

¹ Nahl, 16/90.

² Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğire el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahih*, Thk. Muhammed Zuheyr b. Nasır en-Nasır, (yb.: Dârü Tevki'n-Necât, 1422), "Kitâbü's-sevm", (no. 1968).

³ Cemal Öztürk, *Ceza Muhakemesi Hukukunda İz Bilimi*, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2005).

⁴ Fatih Turan, "İslam Muhakeme Hukukunda İz Bilimi (Kriminalistik) ve Adli Tıp Çalışmalarını Anımsatan Bazı Uygulamalar" *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:33, Erzurum 2010.

mezheplerin konuyla ilgili bakışları bir arada verilmiştir. Konumuz İslam ceza hukuku olduğu için sadece konuyla ilgili karîneleri ele alıp âlimler arasındaki ihtilafa değineceğiz.

1. Karînenin Kavramsal Çerçevesi ve Delil Değeri

Karîne sözlükte, bir şeyin yanında bulunmak, bir şeyi bağlamak ve eş anlamlarında kullanılmaktadır.⁵ İstilahta ise her ne kadar klasik fıkıh kitaplarında doğrudan tanımını bulmak mümkün olmasa da modern hukukçular, selef fakihlerin verdikleri örneklerden yola çıkarak bunun tanımını yapmaya çalışmışlardır. Konuyla ilgili tanımlardan bazıları şunlardır: Hedefi gösteren durumdur,⁶ gizli bir durumla bir arada bulunup ona delalet eden her açık emaredir,⁷ kastedilen manayı tayin için veya sözün hakiki manasının kastedilmediğini beyan etmek için ileri sürülen delildir.⁸ Şâriin belirlediği emare ya da müçtehitlerin istinbât ettikleri delil veyahut kâdının olay ve durumlardan çıkardığı delildir.⁹ Bu son tanım, İslam ceza hukuku konusunda ele alınan karînelere daha uyumlu olduğu görünmektedir. Daha önce de değinildiği üzere nasta geçen ispat araçları ikrar, şahit, yemin ve yazıdan oluşmaktadır. Genel olarak bunlar varken diğer yardımcı ispat araçlarına başvurulmaz. Fakat bazı durumlarda karînelere binaen bu deliller terk edilebilir. Mesela yakın akrabaların şahitliklerinin terk edilmesi gibi. Bu şahitliğin kabul edilmemesinin nedeni akrabalık bağının şahitleri yalan söylemeye sevk edebilmesidir. Bu da güçlü bir karînedir. Yine delillerin/beyyineler tearuzu durumunda dava konusu olan mal kimin elinde ise onun lehine hükmedilir.¹⁰ Bu da güçlü bir karîne sayıldığı aşikârdır. Bu konuda örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bütün bunlar karînelerin delil değerini göstermeleri bakımından önemlidir.

İslam ceza hukuku tarihi araştırıldığında hem mütekaddimîn hem de müteahhirîn âlimlerin suçların ispatı hususunda karîneleri dikkate aldıkları görülür. Her ne kadar ilk dönem âlimleri açık olarak karînelere bahsetmemişlerse de karînelere amel ettiklerine dair örnekler eserlerinde bulmak mümkündür. Yine klasik fıkıh kitapları araştırıldığında karînelere ilgili birbirinden farklı iki görüş olduğu görülür. Birinci görüşe göre karînelere amel edilir. Bu görüşte olan fakihler şunlardır: Hanefilerden İbn Nüceym (ö. 970/1563) ve et-Tarablusî (ö. 922/1516), Malikilerden İbn Cizzî (ö. 741/1310), Şâfiîlerden İzz b. Abdusselam (ö. 660/1262) ve İbn Ebî'd-Dem (ö. 642/1244), Hanbelilerden ise İbn Kayyim el-Cevziyye'dir (ö. 751/1350). İkinci görüşe göre ise karînelere amel edilmez. Bu görüşte olanlar ise şunlardır: Hanefilerden Hayruddin er-Ramlî (ö. 1081/1671),

⁵ Komisyon, *el-Mucemu'l-vasît* (Mısır: Mektebet'ş-Şurûki'd-Devleiyye 2004), 731; Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Dağarcık, 2014), 739.

⁶ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Haneî (ö. 816/1413), *et-Tarîfât*, thk Muhammed siddik el-Minşâvî (Kahire: Daru'lfazile, ts.), 146.

⁷ Mustafa Ahmed ez-Zerka. *el-Medhalü'l-fikhiyyü'l-âm* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2004), 12, 935; Davut Yaylalı, "Karîne", *Türkiye diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 24, 492.

⁸ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 292.

⁹ Salih b. Ganım es-Sedlân, *el-Karain ve devruhâ fi'l-isbât fi'ş-Şeriatil-İslamiyye* (Riyad: Dâru Belensiyye, 1418), 14.

¹⁰ Sedlân, *el-Karain ve devruhâ fi'l-isbât fi'ş-Şeriatil-İslamiyye*, 7.

Malikilerden el-Karâfi'dır (ö. 684/1285). Her iki grup da görüşlerini desteklemek sadedinde birçok ayet ve hadisi zikretmişlerdir.¹¹ Fakat her iki grubun delilleri araştırıldığında birinci görüşün delillerinin daha güçlü olduğu görülür. Zira karînelerle amel edilmediği takdirde birçok hukukun kayıp olmasına sebep olunur. Ayrıca karîneler de beyyine mefhumu altında ele alınabilir. Bununla da karînelerin şer'î bir delile dayandığı ortaya çıkar. Nitekim karîneleri kabul etmeyenlerin de birçok konuda karînelerle amel ettikleri görülmektedir.¹² Bununla birlikte bütün karînelerle değil bazı şartları haiz karînelerle amel edilmelidir. Birincisi bilinen, açık ve delil olarak kabul edilebilen bir karînenin bulunmasıdır. İkincisi açık ve sabit olan karîne ile davada söz konusu olan durum arasında güçlü bir ilişkinin bulunması gerekir. Bahsedilen şartlar olmadan hiçbir karineyle amel edilmez.¹³ Yukarıda karînelere ilgili zikredilen her iki görüşün delillerini burada zikretmeyeceğiz. Konuyla ilgili âlimlerin ihtilaflarına değinildiğinde bunları zikredeceğiz.

2. Karînelerin Kısımları

İslam ceza hukukunda karîneler genel olarak üç kısma ayrılır. Bu kısımlar da kendi içerisinde farklı kısımlara ayrılmaktadır. Aşağıda Kaynak İtibariyle Karîneler, Medlûlü Bakımından Karîneler ve İspat Kuvveti Açısından Karîneler başlıkları altın yer vermeye çalışacağız.

2.1. Kaynak İtibariyle Karîneler

Kaynak itibariyle karîneler nâssî, ictihâdî ve kazâî olmak üzere üç kısma ayrılır.

2.1.1. Nâssî Karîneler

Belli bir olaya dair delil olarak Kur'ân ve sünnette zikredilen karînelerdir.¹⁴ İslam hukuku tarihi araştırıldığında fakihlerin ispat hususunda Kur'ân-ı Kerîm ve sünnette mevcut olan karînelere başvurdukları ve onları delil olarak gösterdikleri görülür.¹⁵ Nassî karîneler için birçok örnek zikretmek mümkündür. Mesela, Kur'ân-ı Kerîm'de "Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. O (Yûsuf) ise, doğru söyleyenlerdendir."¹⁶ Mealindeki ayette gömleğin arkadan yırtılması Hz. Yusuf'un doğruluğuna delalet eden bir karîne ve şahit kılınmıştır. Yine "Sizi sarsmaması için yeryüzünde sağlam dağlar; yolunuzu bulmanız için de nehirler, yollar ve nice işaretler meydana getirdi. İnsanlar yıldızlarla da

¹¹ Abdullah b. Süleyman b. Muhammed el-Aclân, *el-Kada' bi'l-karâin* (Riyad: Câmîatu'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslamiyye, 1427), 130-135.

¹² el-Aclân, *el-Kada' bi'l-karâin*, 182-185.

¹³ İbrahim b. Muhammed el-Fâiz, *el-İsbât bi'l-karâin fi'l-fıkhi'l-İslamî* (Beyrut: el-Mektebu'l-İslamî, 1983), 66.

¹⁴ Fâiz, *el-İsbât bi'l-karâin*, 70.

¹⁵ Nasi Aslan, İslam Ve Yorum III, *İslam Adliye Teşkilatında Yargılama Esaslarının Oluşumu Ve İslam Medeniyetine Katkıları*, ed. Emine Güzel ve Serkan Demir (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2019), 401-4415, 404.

¹⁶ Yusuf, 12/27.

yollarını bulurlar”¹⁷ mealindeki ayette yüce Allah yeryüzündeki dağları, nehirleri ve göklerdeki yıldızları insanların yollarını bulmak için birer alamet ve karîne kılmıştır. Sünnette de buna benzer örnekleri bulmak mümkündür. Örneğin Hz. Peygamber’in “Çocuk kimin döşeğinde doğarsa ona aittir.”¹⁸ şeklindeki hadis kocaya ait ev ve döşekte doğan çocuk, döşek sahibi olan kocaya ait olduğuna bir şahit ve karînedir. Yine Hz. Peygamber’in “Münafığın alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiğinde sözünden döner. Kendisine emniyet edildiğinde hıyanet eder”¹⁹ şeklindeki hadisinde münafığın üç alameti sayılmıştır. Bunlar o kişinin alamet ve karînesi olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Yukarıda zikredilen karîneler Kitap ve sünnette yer aldıkları için onlara nassî veya şer’î karîne denilmiştir.

2.1.2. Fikhî Karîneler

Fakihlerin içtihatlarıyla meydana gelen karînelere fikhî karîneler denir. Fakihlerin içtihat etmek suretiyle belirledikleri karîneleri klasik fıkıh kitaplarında bulmak mümkündür. Bahsedilen karînelerin bazılarında ittifak bazılarında ise ihtilaf bulunmaktadır. Mesela çocukların kendilerine verilen hediyeler hususunda sözlerinin muteber sayılması ve hasta olan kişinin malındaki tasarrufunun üçte birlik kısımla sınırlandırılması konusunda âlimler hemfikirdir. Zira hasta olan kişinin malını satmasında varislere zarar vermek istediği açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu açık karîneden dolayı onun satımı geçersiz sayılmıştır.²⁰ Âlimlerin ihtilaf ettikleri karîneler ise muatât akdindeki karînedir. Bu akitte genel olarak fiyat bilindiği için satıcı, icap ve kabule başvurmadan malı alıcıya teslim eder ve bedelini alır. Her ne kadar iki tarafın uygulamaları tarafların rızalarına delalet etse de İmam Şâfî bu şekilde yapılan alım-satımları caiz görmemiştir. Fakat bazı Şâfî âlimler caiz görmüşlerdir.²¹ Yine her ne kadar Hanefilerden bazı âlimler bunu caiz görmemişse de Hanefi âlimlerin çoğu bu akdi caiz görmüşleridir.²² İmam Malik ve İmam Ahmed ise herhangi bir şart koşmadan bu tür akdi caiz görmüşlerdir.²³ Bu akdi caiz görenler, tarafların rızalarını karîne olarak saymışlardır.

¹⁷ Nahl, 16/15,16.

¹⁸ Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *Sünenu İbni Mâce*, thk. Şuayb Arnavût, (b.y.: Dârü’r-Risâleti’Âlemiyye, 2009), “Ebvâbu’n-nikâh”, (no. 2006).

¹⁹ Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, “Kitabu’l-îmân”, (no. 33).

²⁰ Sedlân, *el-Karâin ve devruhâ fi’l-İsbât fi’ş-Şeriatî’l-İslamiyye*, . 21.

²¹ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes’ûd b. Muhammed el-Ferrâ’ el-Begavî, *et-Tehzîb fi fikhî’l-İmâm eş-Şâfî*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavvez, (b.y.: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1997), 3, 534; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Mecmû’* (Kahire: Matbaatu’t-Tedâmun, 1347), 9,163.

²² Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî, *el-Bahru’r-râ’ik şerhu Kenzi’l-hakâ’ik* (Beirut: Dâru’l Marîfe, ts), 5, 291-292.

²³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Abderî el-Fâsî, *el-Medhal*, (b.y.: Dâru’t-Turâs, ts.), 1, 156.

2.1.3. Kazâî Karîneler

Bir de kazaî karneler bulunmaktadır. Bu karîneler kâdî ve hâkimler şer'î ve fikhî karîne bulmadıkları takdirde davaya konu olan mesele ve tarafların durumlarını detaylı bir şekilde araştırır. Ayrıca kaza ile ilgili tecrübelerine başvurarak meseleyi çözüme kavuşturur. Bu şekilde Yüce Allah'ın kendisine verdiği akli kullanarak hak ve batılı, zalim ile mazlumu birbirlerinden ayırır ve buna göre hüküm verir. Bunun birçok örneği fıkıh kitaplarında mevcuttur. Mesela hadis kaynaklarında geçen "iki kadın ve beraberlerinde çocukları vardı. Yolda giderlerken bir kurt gelip kadınlardan birinin çocuğunu alıp götürdü. Bunun üzerine bu kadın, arkadaşı olan kadına: Kurt, senin çocuğunu götürdü dedi. Diğer kadın: Hayır, senin çocuğunu götürdü dedi. Nihâyet bu iki kadın, aralarında hükmetmesi için Hz. Dâvûd'a müracaat ettiler. Hz. Dâvûd, çocuğun büyük kadına ait olduğuna hükmetti. Onlar daha sonra Hz. Dâvûd'un oğlu Hz. Süleyman'a gidip Hz. Dâvûd'un hükmünü anlatılar. Hz. Süleyman da bana bir bıçak getirin çocuğu iki kadın arasında paylaştırayım dedi. Bunun üzerine, küçük kadın Allah sana rahmet eylesin çocuk bu kadınındır dedi. Bunun üzerine Hz. Süleyman, çocuğun küçük kadına ait olduğuna hükmetti."²⁴ Şeklindeki kıssadan şunu anlıyoruz. Hz. Süleyman Allah Teâlâ'nın kendisine verdiği zekâ ve feraseti kullanarak çocuğun gerçek sahibini bulmuştur. Buna da kazaî karîne denmektedir. Yine Hz. Ömer ve Kâdî Şüreyh'in birçok davayı kazaî karînelerle hallettikleri nakledilmektedir.²⁵

2.2. Medlûlü Bakımından Karîneler

2.2.1. Aklî Karîneler

Aklî karîneler, kendisi ile medlûlü arasındaki ilişki sabit olan karînelerdir. Bütün durumlarda akıl bunu rahatlıkla anlar ve bu ilişkinin mevcut olduğuna karar verir. Örneğin, ölen kişinin vücudunda yaraların varlığı, keskin bir aletle bu kişinin öldüğüne delalet eder. Hırsızlıkla itham edilen kişinin evinde çalınan malın bulunması onun çaldığına delalet eder. Yine evli olmayan bir bayanın hamile kalması onun zina ettiğine delalet eder. Bahsedilen bütün örneklerde akıl, medlûl ve karîneler arasında sabit ve değişmeyen bir ilişkinin varlığına hükmeder.²⁶

2.2.2. Örfî Karîneler

İslam ceza hukukunda başvuru karînelerden biri de örfî karînelerdir. Örfî karîneler, medlûl ile karînelerin ilişkisi örf ve âdete dayanan karînelerdir. Bu ilişki örfün varlığı ile var, yokluğu ile yok olur. Başka bir ifade ile bu karîneler örf ve adetlerin değişmesiyle

²⁴ Buhâri, *el-Câmiu's-sahîh*, "Kitâbu'l-Enbiyâ", (no. 3427).

²⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşki el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-hükmiyye fi's-siyaseti's-şer'iyye*, thk. Beşir Muhammed Uyûn (Beirut: Mektebetu'l-Mueyyed, 1989), 24-27.

²⁶ Abdullah b. Süleyman b. Muhammed *el-Aclân, el-Kadâ bi'l-karâini'l-muâsira*, (Riyad: Mektebetu'l-Melik Fahd, 2006), I, 121-122; Sedlân, *el-Karain ve devruhâ fi'l-isbât fi's-Şer'iati'l-İslamiyye*, 22-23.

değişirler. Örneğin bir Müslümanın Kurban Bayramı'nda bir koyun satın alması, onun bu koyunu kurban edeceğine delalet eder. Yine altın ticareti yapan kişinin bir yüzük alması ticaret için aldığına delalet eder. Fakat aklî karînelerin aksine örfî karîneler ile medlûlü arasında sabit bir ilişki bulunmamaktadır. Mesela önceki satırlarda "altın ticareti yapan kişinin bir yüzük alması ticaret için aldığına delalet eder" şeklinde verdiğimiz örnekte yüzüğü alan kişi ticaret değil kullanması için satın almış olabilir.²⁷

2.3. İspat Kuvveti Açısından Karîneler

Karînelerin ispat kuvveti açısından birçok taksimi yapılmıştır. Kuvvetli, zayıf ve geçersiz,²⁸ kat'î, zayıf ve yalan²⁹, kuvvetli ve zayıf³⁰ olarak üç farklı şekilde taksim edilmiştir. Yukarıda zikredilen geçersiz ve yalan karînelerle hükmedilmediği için zayıfın altında zikredilebilir. Dolayısıyla burada ispat kuvveti açısından karîneler kat'î ve zayıf adı altında ele alınacaktır.

2.3.1. Kat'î Karîneler

Karîneleri genel olarak ele aldığımızda cumhur ile diğer alimler arasında kat'îliği hususunda farklı görüşler görürüz. Cumhura göre kat'î karîne yoktur. Cuveynî ve Nazzam'a göre ise bazı durumlarda karîneler kat'î olabilir. Her iki tarafın delilleri araştırıldığında bazı durumlarda karînelerle amel edildiği görülecektir.³¹ Kat'î karîneler, yakın ve kesin olan bilgiye ulaştıran emarelerdir. Başka bir ifade ile ilişkili olan durumu kat'î haline getiren açık emarelerdir.³² Bunlara her ne kadar kat'î karîneler denilmişse de zannı gâlib-i ifade eden karîneleri de kapsar. Bilindiği üzere amel konusunda galip olan zan da kat'î gibi sayılır. Kat'î karîneler için şu örnekler verilebilir: Mesela akitlerde kullanılan lafızlar tarafların rıza ve iradelerine kat'î bir şekilde delalet eder.³³ Yine elinde kanlı bir kılıç ve elbiseleri kan içinde olan bir adamın korku içinde bir evden çıkması, hemen peşinde insanlar eve girip evde kan içinde çırpınan, boğazlanmış bir insanı bulmaları ve bahsedilen evde çıkan kişinin dışında kimsenin bulunmaması onun bu cinayeti işlediğine kat'î bir şekilde delalet eder. Zira ölen adamın kendini bu şekilde öldürmesi veyahut başka bir kişinin bunu öldürüp kaçmasına açık bir delil bulunmadığı

²⁷ el-Aclân, *el-Kadâ bi'l-karâini'l-muâsira*, 122.

²⁸ Sedlân, *el-Karâin ve devruhâ fi'l-isbât fi's-Şeriatî'l-İslamiyye*, 23.

²⁹ el-Aclân, *el-Kadâ bi'l-karâini'l-muâsira*, 124.

³⁰ Arif Ali Arif el-Karadâğî, *Mesâilün fikhîyye muasira* (Malezya: IIUM Press International Islamic University Malaysia, 2011), 40.

³¹ Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210), *el-Mahsûl*, thk. Taha Cabir Feyyâz el-Ulvanî (b.y.: Müessesetu'r-Risâle, 1997) 4/284; Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî (ö. 804/1401), *Kavâid İbnü'l-Müllakın*, thk. Mustafa Mahmud el-Ezherî (Riyad: Daru İbni'l-Kayyim, 2010), 2/49.

³² Muhammed ez-Zuhaylî, *Vasâ'ilü'l-isbât fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye*, (Dımaşk: Mektebetu Daru'l-Beyân, 1982) 490.

³³ Karadâğî, *Mesâilün fikhîyye muasira*, 41.

için bu gibi vehmi ihtimallere iltifat edilmez. Dolayısıyla yukarıda özellikleri olan kişinin kat'ı olduğuna kat'ı bir şekilde hükmedilir.³⁴

2.3.2. Zayıf Karîneler

Kuvvetli karîneler karşısında olan karînelere zayıf karîne denir. Bu da onu racih değil mercuh duruma sokar. Dolayısıyla bu karîneyi destekleyen başka bir delil bulunmadıkça onunla hüküm verilmez.³⁵ Zayıf karîneler için şunlar örnek verilebilir. Mesela evin eşyası hakkında eşlerden her biri bir beyyine olmadan eşyanın kendisine ait olduğunu iddia ederse bu iddiaya göre hüküm verilmez. Zira eşler aynı evde yaşadıkları için evdeki eşyayı kullanabilmektedirler. Sadece eşyayı elinde bulunduranın iddiası tek başına delil sayılmaz. Fakat bununla birlikte başka bir delil bulunursa durum değişebilir. Örneğin evde bulunan eşya kime daha uygun ise ona verilir. Mesela evdeki sarık, silah ve gömlekler erkeğe, kadına uygun olan ziynet eşyası ve elbiseler ise ona verilir. Çünkü elinde bulundurma ile birlikte münasebet delili de dikkate alınmıştır. Her ikisine uygun olan eşyalar ise aralarında bölüştürülür.³⁶

Bununla birlikte kat'ı ve zayıf karîneler kişiye göre değişmektedir. Kimi âlimlerin kat'ı olarak gördüğü karîneleri diğer âlimler zayıf görmüştür. Buna göre klasik fıkıh kitaplarını araştırdığımızda bu konuda âlimler arasında ihtilafın mevcut olduğunu görüyoruz. Bahsedilen ihtilafı Hanefî, Şâfiî ve Hanbelilerde karine ile Malikilerde karîne olmak üzere iki başlık altında ele almayı düşünüyoruz.

3. Mezheplerde Karîneler

3.1. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlerde Karîne

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî fakihlerden oluşan cumhur genel olarak hadlerde karînelere amel etmeyi caiz görmezken³⁷ hadlerin dışında kalan diğer meselelerde karînelere itibar etmektedirler.³⁸ Fakat Hanefîlerden İbnü'l-Gars (ö. 894/1489) ve Hanbelîlerden İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) gibi âlimler bütün hükümlerde karînelere amel edileceğini iddia etmektedir. Hatta Osmanlı devletinin son döneminde hazırlanan Mecellede bu görüş tercih edilmiştir.³⁹ Cumhuriyet (Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî) temel kaynağı "Şüphelerle hadleri düşürünüz"⁴⁰ şeklindeki hadistir. Buna göre Şâri' şüphe durumunda

³⁴ el-Aclân, *el-Kadâ bi'l-karâini'l-muâsira*, 124.

³⁵ Karadâgî, *Mesâilün fikhiyye muasira*, 40.

³⁶ Aclân, *el-Kadâ bi'l-karâini'l-muâsira*, 124; Sedlân, *el-Karain ve devruhâ fi'l-ısbât fi'ş-Şeriatil-İslamiyye*, 25;

³⁷ İbrahim b. Muhammed el-Fâiz, *el-İsbâtu bi'l-karâin fi'l-fikhi'l-İslami* (Beyrut: el-Mektebu'l-İslamî, 1982), 263.

³⁸ M. Fatih Turan, İslam Muhakeme Hukukunda İz Bilimi (Kriminalistik) Ve Adli Tıp Çalışmalarını Anımsatan Bazı Uygulamalar, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:33 (Erzurum 2010), 145-169, 162.

³⁹ İbn Kayyim, *et-Turuku'l-hikmiyye*, 4-5; Ali Haydar, *Dürerü'l-hukkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, thk. el-Muhâmî Fehmî el-Hüseynî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, ts.), 4, 431; Muhammed Emîn İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992), 5, 354.

⁴⁰ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*, thk. Abdulmu'tî Emin Kalâ'cî (Kahire: Dâru'l-Vefâ, 1991), "Kitabu'l-hudûd", (no. 16865).

hadlerin düşmesini istemektedir. Karîneler ise şüphelerden hali olmadığı için bunların hadler için ispat kaynağı olamsı mümkün değildir. Dolayısıyla karînelerin hadlerde kullanılmasını uygun görmezler. Hatta hakîm kesin delile dayanmadıkça sübjektif mülahazalarla, sözde takdirî ve batınî delillerle hüküm veremez.⁴¹ Bunu ispat etmek için birçok ayet ve hadisi delil olarak göstermişlerdir. Cumhur, tezini iki temel kategoride ele almaktadır.

Birincisi, Şâri' hadlerin ispatı için belli bir yol takip etmiştir. Bu da ikrar ve şahitliktir. Bunların dışında karîneler de ispat yollarından biri olsaydı Şâri' onu da açıklardı. Fakat hadler hususunda karînelere ispat aracı olarak başvurulmamıştır. Dolayısıyla hadler hususunda karînelere başvurulmaz. "Kadınlarımızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlar hakkında bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde tutun."⁴²; "Onlar (iftiracılar) bu iddialarına dair dört şahit getirselerdin ya! Mademki şahit getirmediler; işte onlar Allah yanında yalancıların ta kendileridir."⁴³ Mealindeki ayetler hadlerin uygulanması hususunda şahitlere başvurmayı emretmektedir. Yine Hz. Peygamber'in "Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, mutlaka aranızda Allah'ın Kitabı'yla hükmedeceğim. Yüz koyun ile cariyeye sana geri verilecek. Oğluna yüz değnek vurma ile bir yıl sürgün gerekir. Ey Uneys! Sen de şunun karısına git de ona sor. Şayet (suçunu) itiraf ederse, onu recmet". Uneys kadına gidip sormuş. Kadın (zina ettiğini) itiraf edince, kadını recmetmiştir"⁴⁴ şeklindeki hadisi de ikrarı bir ispat aracı olarak saydığımız görüyoruz. Bunun dışında Maiz b. Malik'in Hz. Peygamber'e gelerek dört kez "ya Rasûlüllah beni temizle" dedikten sonra Hz. Peygamber'in ona "sen zina ettin mi" sorusuna cevaben "evet"⁴⁵ demesi üzerine Hz. Peygamber'in emir buyurması ve buna dayanılarak Maiz'in recmedilmesi ikrarın ispat aracı olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Yukarıda zikredilen ayet ve hadisler, hadlerin ispatının sadece ikrar ve şahitlerle olduğuna delalet eder. Bunların dışında başka bir delille (karîne) hadlerin uygulanmayacağını gösterir. Karînelere amel edilmeyeceği hususu Hz. Peygamber'in yanına gelerek eşini zina ile suçlayan kişinin ve Hz. Peygamber'in ona verdiği cevaptan da anlaşılmaktadır. Olay şöyle olmuştur: Hilâl b. Umeyye Hz. Peygamber'in yanında hanımının Şerîk b. Sehmâ ile zina ettiği suçlamasında bulundu. Hz. Peygamber ona "şahit getir yoksa sırtına had (vurulacak)" buyurdu. Bunun üzerine mulâane ayeti indi. Hz. Peygamber de şöyle buyurdu: "Bir bakın. Kadın, gözleri sürmeli, kalçaları büyük,

⁴¹ Nasî Aslan, *İslam Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri* (Adana: Karahan Kitabevi, 2014), 160.

⁴² Nisâ, 3/15.

⁴³ Nûr, 24/13.

⁴⁴ Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, "Kitabu's-ş-şurût" (No. 2724); Ayrıca recmin cezasıyla ilgili bkz. Fuat Karabulut, Recm Cezasının Hz. Peygamber'in Uygulamaları Işığında Değerlendirilmesi, *Ekev Akademi Dergisi* Yıl: 16 Sayı: 50 (Kış 2012).

⁴⁵ Müslim, b. el-Haccâc Ebû'l-Hasan en-Nîysâbüri, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbaki (Beirut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), "Kitabu'l-Hudûd" (No. 5).

baldırları geniş bir çocuk doğurursa bu Şerîk b. Sehmâ'dandır." Kadın hakikaten böyle bir çocuk doğurdu. Hz. Peygamber de şöyle buyurdu: "Allah'ın kitabının hükmü olmasaydı benim bu kadınla işim vardı"⁴⁶ şeklindeki hadise göre doğan çocuk Şerik'e benzediği halde Hz. Peygamber karîneye değil, naslarda yer alan şahit ve ikrara itibar etmiştir.⁴⁷

ikincisi ise, Şâri' hadlerde ihtiyatla amel edilmesini emretmiştir. Zira hadlerin uygulamasında ihtiyat dikkate alınmadığı takdirde birçok kişinin mağdur olma ihtimal, vardır. Dolayısıyla hadler hususunda daha fazla ihtiyatlı olunmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber'in "Gücünüz nispetinde Müslümanlara hadleri uygulamayınız. Bir çare bulduğunuzda suç isnat edilen kişiyi serbest bırakınız. Hâkimin affetmek hususunda hataya düşmesi ceza verme hususunda hataya düşmekten daha hayırlıdır"⁴⁸ şeklindeki hadisi hadlerde ihtiyatın ne kadar önemli olduğunu gösterir. Ayrıca Hz. Peygamber'in Mâiz b. Malik'e işlediği suçunu gizlemesini işaret etmesi, ikrar eden kişilerin ikrardan vazgeçmelerini kabul etmesi ve yol kesicilerin ele geçirilmeden önce tövbelerini kabul etmesi de hadlerin uygulamasında ihtiyatı elde bırakmadığını ve karînelerle amel edilmeyeceğini göstermektedir.⁴⁹

3.2. Malikîlerde Karîne

Malikîlere göre karîneler hem hadler hem de diğer hükümlerde kullanılabilir.⁵⁰ Bunların dayandığı kaynaklar ise şunlardır.

Birincisi, "İkisi de kapıya koştular. Kadın, Yûsuf'un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: "Senin ailene kötülük yapmak isteyeninin cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır. Yûsuf, "O, benden arzusunu elde etmek istedi dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: "Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yûsuf) yalancılardandır. Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. O (Yûsuf) ise, doğru söyleyenlerdendir."⁵¹ Mealindeki ayette yer alan gömleğin arkadan veya önden yırtılması bir karîne olarak sayılmıştır.⁵² Yine Yusuf suresinde yer alan "Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakup dedi ki: "Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır." Mealindeki ayette onun kardeşleri Yusuf'un kurt

⁴⁶ Müslim, Sahîhu Müslim, "Kitabu'l-liân" (No. 15123).

⁴⁷ Abdussami' Ahmed İmam el-Mısrî, *Minhâcu't-tâlib fi'l-mukârene beyne'l-mezahib*, (Kuveyt: el-Va'yu'l-İslamî, 2013), 330.

⁴⁸ Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-aqvâl ve'l-efâl*, thk. Bekrî Hayâtî-Safvetu's-Sekâ, (b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1981), "Kitabu'l-hudûd", (No. 12971). Bu hadis hakkında her ne kadar Elbânî zayıf demişse de İmam Tirmizî onu hem mevkuf hem de merfu olarak rivayet etmiş ve birçok fakih de onu ceza hukukunda delil olarak göstermiştir.

⁴⁹ Mısrî, *Minhâcu't-tâlib fi'l-mukârene beyne'l-mezahib*, 331-332.

⁵⁰ Hanbelilerden İbn Kayyim'in görüşü de bu yöndedir. Bkz. Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 2004), 7, 5803.

⁵¹ Yusuf, 12/25-27.

⁵² Mansur Muhammed Mansur el-Hafnâvî, *eş-Şubuhât ve eseruhâ fi'l-Ukûbeti'l-cinâiyye fi'l-fikhi'l-İslamî mukârinen bi'l-kanûn* (b.y: Matbaatu'l-Emâne, 1968), 1, 465.

yediğini ispat etmek için gömleğine kan sürmüşlerdi. Buna karşılık Hz. Yakup da gömlekte herhangi bir yırtık görmediği için onların iddialarını kabul etmeyip sabretmişti. Burada Hz. Yusuf'un kardeşleri ve Hz. Yakup'un da karînelere amel ettikleri görülmektedir.⁵³ Bütün bunlar karînelere amel edileceğini gösterir.

İkincisi, Zeyd r.a. beyaz tenli olduğu halde oğlu olan Usame'nin koyu esmer oluşu bazı münafıkların onun nesebi hakkında dedikodu yapmasına yol açmıştı. Neseb âlimi Mücezziz el-Müddicî'nin aynı yatakta uyuyan Zeyd ile Usame'nin yorganın dışına çıkmış ayaklarına bakarak, kim olduklarını da bilmeden,⁵⁴ "Bu ayaklar birbirindendir"⁵⁵ demesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.s) tebessüm eder. Onun tebessümü Müddicî'nin Usame'nin Zeyd'in oğlu olduğuna dair şahadetine ikrardır. Nesebin ispatı da hadler gibi ihtiyatlı davranılması gereken bir meseledir. Dolayısıyla nesepte olduğu gibi hadlerde de karînelere amel edilebilir.⁵⁶

Üçüncüsü ise Hz. Ömer'in minber üzerine irat ettiği şu hutbedir: "Şahitler veya itiraf veyahut hamilelik bulunursa recm uygulanır".⁵⁷ Buna benzer Hz. Osman'dan da bir rivayet bulunmaktadır. Rivayete göre Hz. Osman döneminde bir kişi birinin içki içtiğine dair şahitlik eder. Başka bir kişi de bahsedilen kişinin istifrağ ettiğini iddia eder. Hz. Osman da bahsedilen kişi ile ilgili onun istifrağı ancak içki içtikten sonra meydana geldiğini söyler ve o kişiye had uygular. Yukarıda zikredilen rivayetler ele alındığında Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın hadler hususunda karînelere itibara aldıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Ömer evlenmeyen kadının hamile kalması zinaya karîne olarak saymıştır. Bunu toplumun karşısında minber üzerinde söylediği halde kimse karşı çıkmamıştır. Hz. Osman da istifrağı içki içmenin karînesi olarak görmüş ve buna göre de had uygulamıştır. Bu da diğer hükümlerde olduğu gibi hadlerde de karînelere amel edileceğini gösterir.

Sonuç

Suçların ispatı hususunda karînelere dikkate almak her aşırda başvuru olan bir yol ve araç olmuştur. Fakat hangi karîneye başvurulur, hangisine başvurulmaz veya hangi meslede dikkate alınır veya alınmaz şeklinde birçok farklı görüş bulmak mümkündür. İslam ceza hukukunu tarihine de bakıldığında karînelere başvurulduğunu görülür. Her ne kadar bazı âlimler karînelere hükmetmenin caiz olmadığını öne sürmüşlerse de âlimlerin kahir ekseriyeti karînelere amel etmiştir. İslam Ceza Hukukunda karînelere ilgili birbirlerinden farklı iki genel görüş bulunmaktadır. Birinci görüşte yer alan Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî fakihlerden oluşan cumhur hadlerde karînelere amel etmeyi caiz görmezken

⁵³ Ebü'l-Vefâ (Ebü İshâk) Burhânüddin İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *Tebssiratü'l-İhkkâm fi uşûl'l-aşîyye ve menâhici'l-ahkâm* (b.y: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1986), 2, 117.

⁵⁴ Bünyamin Erol, *İslam Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 40, 319-320.

⁵⁵ Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Kitabu'l-Ferâiz", (no. 6770).

⁵⁶ Mısırî, *Minhâcu't-tâlib fi'l-mukârene beyne'l-mezâhib*, 333-334.

⁵⁷ Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Kitâbu'l-Hudûd", (no. 6829).

hadlerin dışında kalan diğer meselelerde karınelerle amel etmişlerdir. İkinci görüşte yer alan Malikîlere göre ise hem hadler hem de diğer hükümlerde karınelerle amel edilir.

Bununla birlikte her mezhebin bütün fakihleri aynı görüşte olmadığı görölmektedir. Mesela mezhepleri dikkate almadan karinelerle ilgili görüşleri ele aldığımızda farklı iki görüş daha bulunmaktadır. Birinci görüşe göre karınelerle amel edilir. Bu görüşte olan fakihler şunlardır: Hanefilerden İbn Nüceym ve et-Tarablisî, Malikilerden İbn Cizzî, Şâfîîlerden İzz b. Abdusselam ve İbn Ebî'd-Dem, Hanbelilerden ise İbn Kayyim el-Cevziyye'dir. İkinci görüşe göre karınelerle amel edilmez. Bu görüşte olanlar ise şunlardır: Hanefilerden Hayru'r-Ramlî, Malikilerden el-Karâfi'dir. Her iki grup da görüşlerini desteklemek sadedinde birçok ayet ve hadisi zikretmişlerdir. Fakat her iki grubun delilleri araştırıldığında birinci görüşün delillerinin daha güçlü olduğu görölmektedir. Zira karınelerle amel edilmediği takdirde birçok hukukun kayıp olması söz konusu olur.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Bedri Aslan

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- 'Abderî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Fâsî (ö. 737/1336). *el-Medhal*. b.y.: Dâru't-Turâs, ts.
- Aslan, Nasi. *İslam Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri*. Adana: Karahan Kitabevi, 2014.
- Aslan, Nasi. *İslam Ve Yorum III, İslam Adliye Teşkilatında Yargılama Esaslarının Oluşumu Ve İslam Medeniyetine Katkıları*. ed. Emine Güzel ve Serkan Demir. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Aclân, Abdullah b. Süleyman b. Muhammed. *el-Kada' bi'l-Karâin*. Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslamiyye, 1427.
- Aclân, Abdullah b. Süleyman b. Muhammed. *el-Kadâ bi'l-karâini'l-muâsira*. Riyad: Mektebetü'l-Melik Fahd, 2006.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *et-Tehzîb fî fikhi'l-İmam eş-Şâfi'* thk. Adil Ahmed Abdulmevcud - Ali Muhammed Muavvez b.y.: Dâri'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (ö. 458/1066). *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*. thk. Abdulmu'tî Emin Kala'cî. Kahire: Dâru'l-Vefâ, 1991.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğire. *el-Câmiu's-Sahîh*. Thk. Muhammed Zuheyr b. Nasır en-Nasır. b.y.: Dârü Tevki'n-Necât, 1422.
- Ceyyânî, Ebû'l-Vefâ (Ebû İshâk) Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Medenî (ö. 799/1397). *Tebstratü'l-hükkâm fi usûli'l-ağziye ve menâhici'l-ahkâm*. b.y.: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1986.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî. *et-Tarifât*. thk. Muhammed siddik el-Minşâvî. Kahire: Daru'lfazile, ts..
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.
- Erol, Bünyamin, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2013, 40, 319-320.
- Fâiz, İbrahim b. Muhammed. *el-İsbât bi'l-karâin fi'l-fikhi'l-İslamî*. Beyrut: el-Mektebu'l-İslamî, 1983.
- Hafnâvî, Mansur Muhammed Mansur. *eş-Şubuhât ve eseruhâ fi'l-ukubeti'l-cinâiyye fi'l-fikhi'l-İslamî mukârinen bi'l-kanûn*. b.y.: Matbaatu'l-Emâne, 1968.
- Haydar, Ali (v. 1853/1935). *Dürrerü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. thk. el-Muhâmî Fehmî el-Hüseynî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, ts.
- Hindî, Alî b. Hüsamiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî (ö. 975/1567). *Kenzü'l-'ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*. thk. Bekrî Hayâtî-Safvetü's-Sekâ. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1981.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn (v. 1252/1836). *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992.
- İbn Kayyım, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî el-Cevziyye (ö. 751/1350). *et-Turuku'l-hikmiyye fi's-siyaseti's-Şeriyye*. thk. Beşir Muhammed Uyûn. Beyrut: Mektebetü'l-Mueyyed, 1989.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (v. 273/887). *Sünenu İbni Mâce*. thk. Şuayb Arnâvût. b.y.: Dâri'r-Risâleti'Âlemiyye, 2009.
- İbnü'l-Müllakın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısrî. *Kavâid İbnü'l-Müllakın*. thk. Mustafa Mahmud el-Ezherî. Riyad: Daru İbni'l-Kayyım, 2010..
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (v. 970/1563). *el-Bahru'r-râ'ik şerhu kenzi'l-hakâ'ik*. Beyrut: Dâru'l Marife, ts.
- Karabulut, Fuat. Recm Cezasının Hz. Peygamber'in Uygulamaları Işığında Değerlendirilmesi. *Ekev Akademi Dergisi* Yıl: 16 Sayı: 50 (Kış 2012).
- Karadâğî, Arif Ali Arif. *Mesâilün fikhiyye muasira*. Malezya: IIUM Press International Islamic University Malaysia, 2011.
- Komisyon. *el-Mucemu'l-Vasîf*. Mısır: Mektebet'ş-Şurûki'd-Devleiyye, 2004.
- Mısrî, Abdussami' Ahmed İmam. *Minhâcu't-tâlib fi'l-mukârene beyne'l-mezahib*. Kuveyt: el-Va'yu'l-İslamî, 2013.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık, 2014.
- Müslim, b. el-Haccâc Ebû'l-Hasan en-Nîysâbü'rî (v. 261/875). *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mü'rî. *el-Mecmû'* Kahire: Matbaatu't-Tedâmun, 1347.
- Öztürk, Cemal. *Ceza Muhakemesi Hukukunda İz Bilimi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî. *el-Mahsûl*. thk. Taha Cabir Feyyâz el-Ulvanî. b.y.: Müessesetu'r-Risâle, 1997.
- Sedlân, Salih b. Ganım. *el-Karâin ve devruhâ fi'l-îsbât fi's-Şeriatî'l-İslamiyye*. Riyad: Dâru Belensiyye, 1418.
- Turan, M. Fatih. İslam Muhakeme Hukukunda İz Bilimi (Kriminalistik) Ve Adli Tıp Çalışmalarını Anımsatan Bazı Uygulamalar. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı:33, (Erzurum: 2010), 145-169.
- Yaylalı, Davut. "Karîne", Türkiye diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2013, 24, 492.
- Zerka, Mustafa Ahmed. *el-Medhalü'l-fikhiyyü'l-âmm*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2004.
- Zuhaylî, Muhammed. *Vasâi'lü'l-îsbât fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye*, Dımaşk: Mektebetu Daru'l-Beyân, 1982..
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıku'l-İslâmî ve Edilletuhu*. Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 2004.